

FUNDAMENT MORALNY ŚWIĘTOŚCI JAKO PREDYKTOR POTĘPIENIA ZACHOWAŃ DOTYCZĄCYCH TRAKTOWANIA WŁASNEGO CIAŁA*

Tomasz Jarmakowski-Kostrzanowski¹

THE MORAL FOUNDATION OF SANCTITY AS THE PREDICTOR
OF CONDEMNATION OF BODY TREATMENT BEHAVIOURS

Summary. People who condemn some behaviours that concerns treatment of human body (e.g. abortion or casual sex) usually justify it with argument of harm or tradition. The goal of this study was to confront these rationales with hypothesis derived from moral foundation theory that the root cause of negative moral judgement of such kind of behaviour is the strong endorsement of sanctity moral foundation. The sample consisted of 312 people (222 women, 89 men, one person did not provide gender) aged from 18 to 84 ($M = 34.34$; $SD = 14.4$) who filled in the Moral Foundation Questionnaire that measures endorsement of moral intuitions, made moral judgment about six behaviours that concerns treatment of body and took stance on issues of same-sex marriage and sexual education. The results support the hypothesis that moral condemnation of body treatment behaviours is rooted in moral intuition of sanctity. In the same time the results contested the common justifications based on harm or tradition arguments. The implications for intuitionist model of moral judgement and for social debate in Poland are discussed.

Key words: moral judgement, moral foundation of sanctity, sexual behaviours, intuitionist model of moral judgement

---

* Nota odautorska: Jedynym autorem jest Tomasz Jarmakowski-Kostrzanowski; dotyczy to zarówno koncepcji, jak i przeprowadzenia badań, analizy statystycznej oraz przygotowania manuskryptu.

Zgodę na przeprowadzenie badań wydała Komisja ds. bioetyki badań naukowych Uniwersytetu Łódzkiego (Uchwała nr 10/KBBN-UŁ/III/2014 z dnia 20 listopada 2014 r.).

¹ Katedra Psychologii, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (Institute of Psychology, Department of Philosophy and Social Science, Nicolaus Copernicus University in Torun), ORCID: 0000-0002-2680-0183.

Adres do korespondencji: Tomasz Jarmakowski-Kostrzanowski,
e-mail: tjarmakowski@umk.pl

Moralne potępienie homoseksualizmu zazwyczaj powiązane jest z negatywną opinią na temat aborcji, zapłodnienia in vitro czy seksu z przypadkowymi partnerami. Co łączy te postawy i sprawia, że akurat taki zestaw przekonań występuje znacznie częściej niż inne? Osoby oceniające takie zachowania jako niemoralne najczęściej powołują się na argumenty z obszaru troski lub tradycji. Również w debacie publicznej najczęściej pojawiają się argumenty akcentujące rolę potencjalnej krzywdy lub tradycyjnych wartości. Jednak czy uzasadnienia podawane przez autorów oceny moralnej stanowią trafny opis mechanizmów prowadzących do potępienia homoseksualizmu czy zapłodnienia in vitro? Liczne badania z zakresu psychologii społecznej czy psychologii moralności (np. Nisbett, Wilson, 1977; Haidt, Bjorklund, Murphy, 2000; Haidt, 2014) sugerują, że należy zachować wobec takich uzasadnień dużą dozę sceptycyzmu. Jednocześnie jedna z dominujących obecnie teorii ludzkiej moralności – koncepcja fundamentów moralnych (*Moral Foundations Theory* – MFT; Graham i in., 2013; 2018; Haidt, 2014) oferuje inną odpowiedź na pytanie o mechanizm leżący u źródła moralnego potępienia niektórych zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała. Wedle tej teorii negatywna ocena moralna takich zachowań zakorzeniona jest w intuicji moralnej określanej kodem świętości, która opiera się na emocji wstrętu i odwołuje się do reguły traktowania własnego ciała jako świątyni i unikania wszystkiego, co może je dosłownie lub symbolicznie skazić. Celem opisanych w artykule badań było zweryfikowanie tej hipotezy i skonfrontowanie jej z uzasadnieniami pojawiającymi się w debacie publicznej.

Ocena moralna zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała

Zachowania związane z seksualnością i traktowaniem własnego ciała to sfera zachowań, gdzie różnice w ocenie moralnej pomiędzy osobami o poglądach konserwatywnych i lewicowych są chyba najbardziej widoczne. Dla osób o niskim poziomie konserwatywności kulturowego takie zachowania, jak seks z przypadkowymi partnerami, bycie w związku homoseksualnym czy podjęcie decyzji o eutanazji, jest prywatnym wyborem. Jednak osoby o poglądach konserwatywnych uważają takie zachowania za moralnie naganne oraz są bardziej skłonne do ich penalizacji (np. Haidt, Hersh, 2001). Dlaczego część osób potępia moralnie takie zachowania? W debacie publicznej często pojawiają się uzasadnienia sugerujące 1) potencjalną krzywdę dla wykonawcy danego zachowania (np. trauma przeżywana przez kobietę, która dokonała aborcji), 2) krzywdę innych osób oraz 3) zagrożenie dla tradycyjnych ról społecznych oraz porządku społecznego. Również osoby badane proszone o uzasadnienie swojej negatywnej oceny moralnej powołują się na argumenty z obszaru troski lub tradycji (Turiel i in., 1991; Haidt, Hersh, 2001). Istnieją jednak poważne przesłanki do tego, aby być sceptycznym wobec uzasadnień ocen moralnych podawanych przez osoby badane czy też uczestników debaty publicznej. Jednym z ważniejszych odkryć psychologii jest to, że poleganie na uzasadnieniach własnych poglądów lub zachowań podawanych przez osoby badane bywa często zawodne (np. Nisbett, Wilson, 1977). Zasada ta ma swoje zastosowanie rów-

niez w przypadku uzasadnień dla własnych ocen moralnych podawanych przez osoby badane. Na przykład badania Haidta i współpracowników (Haidt, Bjorklund, Murphy, 2000; Haidt, 2014) pokazały, że osoby badane podtrzymują swoje oceny moralne, mimo że nie potrafią ich racjonalnie uzasadnić lub ich argumentacja została logicznie obalona. Z takimi wynikami spójne są rezultaty badań Haidta i Hersh (2001), którzy wykazali, że predyktorem potępienia moralnego takich zachowań, jak homoseksualny akt płciowy czy nietypowy sposób masturbacji, nie jest subiektywnie postrzegana krzywda, ale reakcje emocjonalne osób dokonujących oceny moralnej, mimo że uczestnicy ich badania przytaczali najczęściej potencjalną krzywdę jako uzasadnienie potępienia moralnego takich zachowań.

Opierając się na takich wynikach badań, Haidt zaproponował intuicjonistyczny model oceny moralnej (Haidt, 2001; Haidt, Kesebir, 2010; Graham i in., 2013), w którym postuluje, że ocena moralna i jej racjonalne uzasadnienie to dwa odrębne procesy psychiczne. Ocena moralna jest dokonywana bardzo szybko, ma charakter automatyczny, nieświadomy i wynika z reakcji afektywnej, którą wzbudza dany czyn. Racjonalna argumentacja jest wtórna do oceny moralnej i służy najczęściej uzasadnieniu post hoc intuicyjnej oceny moralnej, choć w niektórych przypadkach może również prowadzić do zmiany pierwotnej intuicji moralnej (Haidt, 2001; Feinberg i in., 2012). Model ten znalazł mocne wsparcie empiryczne m.in. w badaniach pokazujących, że manipulowanie emocjami przeżywanymi przez osoby badane wpływa na ich ocenę moralną (np. Wheatley, Haidt, 2005; Schnall i in., 2008; Haidt, 2014). Innego rodzaju wsparciem empirycznym dla postulatów Haidta są badania pokazujące, że podczas oceny moralnej aktywizują się obszary mózgu odpowiedzialne za procesy afektywne (Greene, 2014).

Koncepcja fundamentów moralnych

Teorią, która może pomóc w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o mechanizm potępienia moralnego takich czynów, jak bycie w związku homoseksualnym czy zapłodnienie in vitro, jest koncepcja fundamentów moralnych (Graham i in., 2013; 2018; Haidt, 2014), zgodnie z którą ludzkiej moralności nie można opisać za pomocą jednej, uniwersalnej reguły moralnej. Zamiast tego jej autorzy postulują istnienie minimum pięciu² kodów³ moralnych (*moral foundations*) – moralnych intuicji tego, co jest dobre, a co złe: 1) kod troski/krzywdy – odwołuje się do zasady niekrzywdzenia innych, reagowania na ich cierpienia oraz pomagania słabszym i potrzebującym; 2) kod sprawiedliwości/oszustwa – odwołuje się do zasady

---

² Twórcy koncepcji zakładają, że dalsze badania mogą doprowadzić do rozszerzenia listy podstawowych intuicji moralnych. W niektórych publikacjach (np. Haidt, 2014) wskazuje się na intuicję moralną wolności jako szósty fundament moralny.

³ W tym artykule określenia *kod moralny* i *fundament moralny* będą używane wymiennie. Oba terminy są odpowiednikami angielskiego terminu *moral foundation* używanego przez autorów koncepcji MFT.

wzajemności (tj. poczucia zobowiązania do odwdzięczenia się za przysługę) oraz tendencji do potępiania tych, którzy korzystają z pomocy lub zasobów innych, ale nie odwzajemniają się tym samym; 3) kod lojalności/zdrady – odwołuje się do zasady lojalności i zobowiązań wobec własnej grupy oraz potępienia zdrajców; 4) kod autorytetu/buntu – odwołuje się do reguły poszanowania hierarchii, aktualnie obowiązujących norm, tradycji oraz szacunku wobec osób stojących wyżej w hierarchii (np. rodziców) i 5) kod świętości/upodlenia – odwołuje się do reguły traktowania własnego ciała jako świątyni, reagowania wstrętem na wszystko, co może je zanieczyścić oraz kontroli swoich cielesnych impulsów.

Zdaniem autorów koncepcji MFT, zdolność do emocjonalnego reagowania na moralne transgresje w obrębie każdego z pięciu kodów oraz internalizowania reguł z nich wynikających jest uwarunkowana genetycznie, ale jednocześnie ludzie różnią się pod względem stopnia ich akceptacji (Graham i in., 2013). To indywidualne zróżnicowanie, zdaniem Haidta i współpracowników (Graham, Haidt, Nosek, 2009; Haidt, Graham, 2009; Graham i in., 2011), stanowi podstawę zróżnicowania ideologicznego. Różnice w zakresie stopnia akceptacji poszczególnych kodów moralnych mają decydować o różnicach w ocenie moralnej danego zachowania jak i poglądach odnośnie do tego, na jakich wartościach i regułach powinna opierać się organizacja życia danej społeczności. Przekonania dotyczące przywiązania do tradycji oraz akceptacji hierarchii w sferze społecznej i rodzinnej mają wiązać się z wyższym poziomem akceptacji kodu autorytetu. Niechęć wobec imigrantów oraz wyższy poziom nacjonalizmu ma wynikać z różnic w poziomie akceptacji kodu lojalności. Wreszcie różnice w zakresie oceny moralnej zachowań dotyczących traktowania własnego ciała należy przede wszystkim wiązać z poziomem akceptacji kodu świętości. Przewidywania odnośnie do relacji pomiędzy kodem świętości oraz zachowaniami dotyczącymi traktowania własnego ciała uzyskały wsparcie empiryczne w postaci wyników badań Kolevy i współpracowników (2012), którzy pokazali że ocena moralna takich zachowań, jak bycie w związku homoseksualnym czy wykonanie zabiegu aborcji, silnie koreluje z poziomem akceptacji kodu świętości. Pośrednim wsparciem są wyniki badań pokazujących, że poziom wstrętu (traktowany zarówno jako aktualny, sytuacyjnie uwarunkowany stan, jak i względnie stała indywidualna preferencja) jest istotnym predyktorem moralnego potępienia zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała (Horberg i in., 2009; Inbar i in., 2009). Analogiczne wyniki uzyskano w badaniach, gdzie eksperymentalnie manipulowano poziomem wstrętu (Horberg i in., 2009). Te wyniki są istotne dla hipotezy łączącej kod świętości i moralne potępienie zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała, ponieważ wstręt jest emocją najsilniej teoretycznie i empirycznie kojarzoną z kodem świętości właśnie (np. Graham i in., 2011; 2018).

Podsumowując, jeśli uzasadnienia podawane podczas debaty publicznej czy przez osoby badane są prawdziwe, to możemy spodziewać się, że negatywna ocena moralna zachowań dotyczących traktowania własnego ciała będzie skorelowana z wyższym poziomem kodu troski oraz kodu autorytetu. Jednak jeśli koncepcja MFT dobrze opisuje psychologiczne fundamenty ideologii, to najlepszym predyktorem

moralnego potępienia takich zachowań powinien być stopień akceptacji kodu świętości. Taką właśnie hipotezę testowałem w opisanych poniżej badaniach.

Metoda

Osoby badane

Badana próba składała się z 312 osób (222 kobiety, 89 mężczyzn, jedna osoba nie podała płci) w wieku od 18 do 84 lat ($M = 34,34$; $SD = 14,4$). Wykształcenie wyższe (licencjackie, inżynierskie lub magisterskie) posiadało 165 osób (52,9%); wykształcenie średnie – 124 osoby (39,7%), a wykształcenie podstawowe lub zawodowe – 22 osoby (7,1%); jedna osoba nie podała informacji o wykształceniu. Osoby badane były rekrutowane za pośrednictwem serwisów społecznościowych. Za udział w badaniu nie otrzymywały gratyfikacji finansowej.

Materiały

Do pomiaru stopnia akceptacji poszczególnych kodów moralnych wykorzystano 30-itemowy Kwestionariusz fundamentów moralnych stworzony przez Grahama i współpracowników (2011; polska adaptacja: Jarmakowski-Kostrzanowski, Jarmakowska-Kostrzanowska, 2016). Kwestionariusz składa się z dwóch części. W pierwszej części osoba badana jest proszona o ocenę ważności poszczególnych kryteriów przy ocenie moralnej na 6-stopniowej skali: od 1 – *zdecydowanie nieważne* do 6 – *zdecydowanie ważne* (przykładowy item dla kodu troska: „Przy ocenie czyjeś zachowania jako dobre lub złe jak ważny jest dla Pani/Pana fakt, czy ktoś troszczył się o kogoś słabego lub bezbronnego”). W drugiej części osoba badana na skali od 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do 6 (*zdecydowanie się zgadzam*) ustosunkowuje się do 15 stwierdzeń powiązanych z danym kodem moralnym (przykładowy item dla podskali świętości: „Nie należy robić rzeczy obrzydliwych, nawet jeśli nikomu nie dzieje się krzywda z tego powodu”). Wskaźnikiem stopnia akceptacji danego kodu moralnego jest średnia arytmetyczna z sześciu itemów tworzących daną podskalę. Współczynnik alfa Cronbacha wyniósł odpowiednio dla skali troski – ,61; sprawiedliwości – ,65; lojalności – ,71; autorytetu – ,73 oraz świętości – ,82.

Osoby badane były też proszone o ocenę moralną sześciu zachowań: 1) dokonanie aborcji; 2) uprawianie seksu z przypadkowymi partnerami; 3) bycie w związku homoseksualnym; 4) zażywanie narkotyków; 5) eutanazja (pozbawienie życia osoby nieuleczalnie chorej na jej prośbę); 6) zapłodnienie sztuczne lub in vitro. Oceny moralnej dokonywano na 5-stopniowej skali, gdzie 1 oznaczało *zawsze lub prawie zawsze moralnie akceptowalne*, a 5 – *nigdy lub prawie nigdy nieakceptowalne moralnie*. Przy wyborze ocenianych zachowań kierowałem się dwoma kryteriami. Po pierwsze, powinno to być zachowanie związane z traktowaniem własnego ciała. Po drugie, wybrane zostały takie zachowania, których ocena moralna budzi duże kontrowersje oraz jest bardzo zróżnicowana ze względu na orientację polityczną. Ponadto

osoby badane określały stopień akceptacji dla 1) legalizacji jedнопłciowych związków partnerskich oraz 2) edukacji seksualnej w szkołach. Oceny dokonywały na 5-stopniowej skali (1 – *zdecydowanie się nie zgadzam*; 5 – *zdecydowanie się zgadzam*).

Wyniki

W tabeli 1 zaprezentowano statystyki opisowe oraz współczynniki korelacji dla ocen moralnych zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała oraz stopnia akceptacji dla legalizacji jedнопłciowych związków partnerskich oraz edukacji seksualnej w szkole. Największe potępienie moralne wywołuje zażywanie narkotyków, a najmniejsze zapłodnienie *in vitro*. Korelacje pomiędzy moralnym potępieniem poszczególnych zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała są bardzo wysokie (wszystkie współczynniki korelacji osiągnęły wartość powyżej ,4, a przy pominięciu itemu *zażywanie narkotyków* – powyżej ,6). Takie wyniki sugerują, że za oceną moralną tej kategorii zachowań stoi bardziej ogólna reguła.

Tabela 1. Statystyki opisowe i korelacje dla stopnia potępienia moralnego zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała oraz stopnia akceptacji związków jedнопłciowych i edukacji seksualnej

Oceniane zachowanie/pogląd		Statystyki opisowe		Korelacje (<i>r</i> Pearsona)						
		<i>M</i>	<i>SD</i>	2	3	4	5	6	7	8
Stopień moralnego potępienia	<i>in vitro</i>	2,57	1,61	,80	,40	,75	,66	,74	–,76	–,56
	eutanazja	3,0	1,52		,50	,77	,64	,74	–,76	–,50
	narkotyki	3,85	1,20			,51	,57	,42	–,42	–,23
	homoseksualizm	2,79	1,69				,67	,69	–,87	–,50
	seks z przypadkowymi partnerami	3,43	1,33					,63	–,67	–,48
	aborcja	3,40	1,46						–,73	–,45
Poziom akceptacji dla ^a	legalizacji jedнопłciowych związków partnerskich	2,92	1,72							,55
	edukacji seksualnej w szkołach	3,8	1,42							

dla wszystkich współczynników korelacji w tabeli 1 $p < ,001$;

^a – im wyższy wynik, tym większa akceptacja.

W celu weryfikacji testowanej hipotezy przeprowadzono wiele analiz regresji, gdzie zmienną zależną był poziom moralnego potępienia poszczególnych zachowań lub stopień akceptacji dla związków jedнопłciowych oraz edukacji seksualnej,

a predyktorami – akceptacja pięciu kodów moralnych (MFQ). W tabeli 2 zaprezentowano wartości standaryzowanych współczynników beta dla poszczególnych fundamentów moralnych. Zgodnie z przewidywaniami w przypadku każdej kategorii zachowań kod moralny świętości okazał się najlepszym predyktorem stopnia potępienia moralnego⁴. Wszystkie standaryzowane współczynniki beta osiągnęły bardzo wysokie wartości (*,59–,79*). Odpowiednie współczynniki dla kodów troski oraz autorytetu są bardzo niskie i nieistotne statystycznie. Jedynie w przypadku homoseksualizmu kod troski jest istotnym predyktorem jego oceny moralnej, jednak kierunek tej zależności jest inny niż wynikałoby to z uzasadnień osób badanych (im wyższy stopień akceptacji kodu troski, tym mniejsze potępienie moralne dla homoseksualizmu). Również w przypadku stopnia akceptacji rozwiązań społecznych lub prawnych (legalizacja związków jedнопłciowych oraz edukacji seksualnej) fundament moralny świętości okazał się najsilniejszym predyktorem.

Tabela 2. Wyniki analiz regresji dla oceny moralnej poszczególnych zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała oraz stopnia akceptacji związków jedнопłciowych i edukacji seksualnej

Oceniane zachowanie/pogląd	β standaryzowane dla fundamentu moralnego (MFQ)					R^2	
	troski	sprawiedliwości	lojalności	autorytetu	świętości		
in vitro	–,08	–,14**	–,08	,05	,70***	,46	
eutanazja	–,08	–,15**	,03	–,01	,69***	,49	
Stopień moralnego potępienia	narkotyki	,05	,03	–,18**	,05	,59***	,29
homoseksualizm	–,10*	–,12**	–,04	,06	,74***	,55	
seks z przypadkowymi partnerami	,01	–,06	–,06	–,05	,79***	,51	
aborcja	,03	,14**	,02	–,07	,74***	,43	
Poziom akceptacji dla ^a	legalizacji jedнопłciowych związków partnerskich	,18***	,15**	–,03	–,07	–,68***	,57
edukacji seksualnej w szkołach	,19**	,08	–,05	,03	–,51***	,27	

Adnotacja. Pogrubiona czcionka oznacza najwyższy współczynnik β dla danej zmiennej zależnej;

^a – im wyższy wynik, tym większa akceptacja;

* $p < ,05$; ** $p < ,01$; *** $p < ,001$.

⁴ Jeden z itemów skali świętości z Kwestionariusza MFQ bezpośrednio nawiązuje do religijności („czy ktoś postępował tak, aby nie obrazić Boga”). Taki item poza stopniem

Dyskusja

Celem opisanych badań było zweryfikowanie jednego z postulatów koncepcji fundamentów moralnych o tym, że potępienie moralne zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała zakorzenione jest przede wszystkim w intuicji moralnej świętości oraz skonfrontowanie go z twierdzeniami samych osób badanych, które uzasadniały potępienie tego typu zachowań argumentami odwołującymi się do fundamentu autorytetu lub troski. Zaprezentowane powyżej wyniki jednoznacznie wspierają hipotezę postulowaną przez koncepcję fundamentów moralnych, jednocześnie kwestionując uzasadnienia dla moralnego potępienia takich zachowań, jak homoseksualizm czy zapłodnienie *in vitro*, podawane przez osoby badane lub podczas debaty publicznej. Dla wszystkich sześciu analizowanych zachowań dotyczących traktowania własnego ciała najsilniejszym predyktorem ich moralnego potępienia był kod świętości. Co istotne, fundamenty moralne autorytetu (rola tradycji) oraz troski (rola potencjalnej krzywdy) okazały się znacznie słabszymi predyktorami, najczęściej całkowicie nieistotnymi statystycznie. Jedyny wyjątek to kod troski w przypadku potępienia homoseksualizmu, ale tutaj zależność jest odwrotna, niż można byłoby się spodziewać na podstawie uzasadnień podawanych przez osoby badane. Taki sam wzorzec wyników obserwujemy w przypadku poglądów dotyczących prawnych i społecznych rozwiązań powiązanych z moralną oceną zachowań dotyczących traktowania własnego ciała: wprowadzenia edukacji seksualnej do szkół oraz legalizacji jednopłciowych związków partnerskich. Takie wyniki sugerują, że poglądy dotyczące aborcji, eutanazji czy zażywania narkotyków są bardzo silnie zakorzenione w etyce świętości, co jest zgodne z postulatami koncepcji MFT oraz wcześniejszymi badaniami pokazującymi wpływ poziomu wstępu na ocenę moralną zachowań seksualnych (Horberg i in., 2009; Inbar i in., 2009). Jednocześnie wyniki opisywanych badań pokazują, że intuicje moralne oparte na kodzie troski oraz kodzie autorytetu nie mają praktycznie żadnego znaczenia dla kształtowania się oceny moralnej zachowań w omawianych obszarach. Uzyskane wyniki sugerują, że argumenty odwołujące się do kodu troski czy autorytetu, które często stoją za moralnym potępieniem aborcji czy *in vitro*, są raczej wyrazem próby przekonania innych do swoich poglądów niż trafnym opisem mechanizmu

---

akceptacji kodu świętości zapewne mierzy również poziom religijności, która z kolei jest powiązana z potępieniem moralnym takich zachowań, jak homoseksualizm czy aborcja. Taka sytuacja grozi sztucznym zawyżaniem poziomu korelacji pomiędzy kodem świętości a potępieniem moralnym zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała. Dlatego przeprowadziłem analogiczne analizy regresji, gdzie wskaźnik dla kodu świętości był średnią z pięciu itemów, z wyłączeniem dyskusyjnego elementu. Wyniki takich analiz odtwarzają wzorzec zaprezentowany w tabeli 2. Choć wskaźniki beta są dla kodu świętości niższe, to i tak zdecydowanie wyższe od wskaźników dla pozostałych kodów moralnych, w tym również kodu autorytetu i troski.

ich kształtowania się. Opisywane wyniki mogą być rozpatrywane również w szerszym kontekście jako empiryczne wsparcie dla intuicjonistycznego modelu oceny moralnej (Haidt, 2001; Haidt, Kesebir, 2010; Graham i in., 2013). Pokazują bowiem, że racjonalne uzasadnienia dla oceny moralnej podawane przez autorów tejże oceny, często nie znajdują odzwierciedlenia w empirii, co jest spójne z tezą, że ocena moralna i jej uzasadnienie to dwa względnie niezależne mechanizmy.

Wreszcie wyniki te mają swoje przełożenie praktyczne. Pozwalają inaczej spojrzeć na tocząca się tak w Polsce, jak i w wielu innych krajach dyskusję na tematy, takie jak: LGBT, legalizacja jedнопłciowych związków partnerskich, dofinansowanie zapłodnienia in vitro czy legalizacja eutanazji. Po pierwsze, jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że największe różnice w zakresie ocen moralnych pomiędzy zwolennikami różnych opcji politycznych w Polsce obserwujemy właśnie dla kodu świętości (Jarmakowski-Kostrzanowski, 2015), to nie może dziwić temperatura i emocjonalny charakter tego sporu. Po drugie, debata społeczna powinna sprzyjać lepszemu zrozumieniu istniejących różnic, a tym samym ułatwiać znalezienie rozwiązania, które w maksymalnym stopniu satysfakcjonuje wszystkie strony sporu. Jednak jeśli uwzględnimy fakt, że oficjalne uzasadnienia nie odzwierciedlają istoty sporu, to i sama debata tylko pozornie pozwala na poznanie stanowiska drugiej strony. Jednocześnie jeśli proces oceny moralnej jest w dużej mierze automatyczny i nieświadomy, to znalezienie bardziej konstruktywnych sposobów rozwiązywania sporów w ramach tak zwanych wojen kulturowych może okazać się wyjątkowo trudnym wyzwaniem.

Ideologiczne różnice w zakresie oceny moralnej homoseksualizmu, zapłodnienia in vitro czy eutanazji są faktem, co do którego chyba nikt nie ma wątpliwości. Opisane w tym artykule badania nie dają odpowiedzi na pytanie o przyczyny tych różnic. Na podstawie ich wyników nie sposób odpowiedzieć, dlaczego istnieją tak duże różnice w tym obszarze. Odpowiedź na takie pytanie wymaga innych programów badawczych, wykorzystujących badania podłużne i eksperymentalne. Jednak opisane badania pozwalają na lepsze zrozumienie charakteru sporu czy może nawet konfliktu ideologicznego, jaki obserwujemy na co dzień.

Literatura cytowana

- Feinberg, M., Willer, R., Antonenko, O., John, O.P. (2012). Liberating reason from the passions: overriding intuitionist moral judgments through emotion reappraisal. *Psychological Science*, 23(7), 788–795, doi: 10.1177/0956797611434747
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S.P., Ditto, P.H. (2013). Moral Foundations Theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 47, 55–130.
- Graham, J., Haidt, J., Motyl, M., Meindl, P., Iskiwitch, C., Mooijman, M. (2018). Moral Foundations Theory: On the advantages of moral pluralism over moral monism. W: K. Gray, J. Graham (red.), *Atlas of moral psychology* (s. 211–222). New York: The Guilford Press.

- Graham, J., Haidt, J., Nosek, B.A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029–1046, doi: 10.1037/a0015141
- Graham, J., Nosek, B.A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., Ditto, P.H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 366–385, doi: 10.1037/a0021847
- Greene, J.D. (2014). The cognitive neuroscience of moral judgment and decision making. W: M.S. Gazzaniga, G.R. Mangun (red.), *The cognitive neurosciences* (s. 1013–1023). Cambridge, MA: MIT Press.
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814–834, doi: 10.1037/0033-295X.108.4.814
- Haidt, J. (2014). *Prawy umysł. Dlaczego dobrych ludzi dzieli religia i polityka?* Sopot: Smak Słowa.
- Haidt, J., Bjorklund, F., Murphy, S. (2000). *Moral dumbfounding: When intuition finds no reason*. Nieopublikowany manuskrypt.
- Haidt, J., Graham, J. (2009). Planet of the Durkheimians, where community, authority, and sacredness are foundations of morality. W: J.T. Jost, A.C. Kay, H. Thorisdottir, *Social and Psychological Bases of Ideology and System Justification* (s. 371–401). New York: Oxford University Press.
- Haidt, J., Hersh, M.A. (2001). Sexual morality: The cultures and emotions of conservatives and liberals. *Journal of Applied Social Psychology*, 31(1), 191–221.
- Haidt, J., Kesebir, S. (2010). Morality. W: S.T. Fiske, D.T. Gilbert, G. Lindzey (red.), *Handbook of Social Psychology*, doi: 10.1002/9780470561119.socpsy002022
- Horberg, E.J., Oveis, C., Keltner, D., Cohen, A.B. (2009). Disgust and the moralization of purity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(6), 963–976, doi: 10.1037/a0017423
- Inbar, Y., Pizarro, D.A., Knobe, J., Bloom, P. (2009). Disgust sensitivity predicts intuitive disapproval of gays. *Emotion*, 9(3), 435–439, doi: 10.1037/a0015960
- Jarmakowski-Kostrzanowski, T. (2015, wrzesień). *Kody (intuicje) moralne jako predyktory poglądów politycznych i społecznych*. Prezentacja na konferencji Polskiego Stowarzyszenia Psychologii Społecznej, Łódź, Polska.
- Jarmakowski-Kostrzanowski, T., Jarmakowska-Kostrzanowska, L. (2016). Polska adaptacja Kwestionariusza kodów moralnych (MFQ-PL). *Psychologia Społeczna*, 4(39), 489–508, doi: 10.7366/1896180020163908
- Koleva, S.P., Graham, J., Iyer, R., Ditto, P.H., Haidt, J. (2012). Tracing the threads: How five moral concerns (especially Purity) help explain culture war attitudes. *Journal of Research in Personality*, 46(2), 184–194, doi: 10.1016/j.jrp.2012.01.006
- Nisbett, R.E., Wilson, T.D. (1977). Telling more than we can know: Verbal reports on mental processes. *Psychological Review*, 84(3), 231–259, doi: 10.1037/0033-295X.84.3.231

- Schnall, S., Haidt, J., Clore, G.L., Jordan, A.H. (2008). Disgust as Embodied Moral Judgment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(8), 1096–1109, doi: 10.1177/0146167208317771
- Shweder, R.A., Mahapatra, M., Miller, J. (1987). Culture and moral development. W: J. Kagan, S. Lamb (red.), *The emergence of morality in young children* (s. 1–83). Chicago: University of Chicago Press.
- Shweder, R.A., Much, N.C., Mahapatra, M., Park, L. (1994). The “big three” of morality: autonomy, community, and divinity, and the “big three” explanations of suffering, as well. W: A. Brandt, P. Rozin (red.), *Morality and health* (s. 119–169). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Turiel, E., Hildebrandt, C., Wainryb, C., Saltzstein, H.D. (1991). Judging social issues: difficulties, inconsistencies and consistencies. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 56(2), 1–116, doi: 10.2307/1166056
- Wheatley, T., Haidt, J. (2005). Hypnotic disgust makes moral judgments more severe. *Psychological Science*, 16(10), 780–784, doi: 10.1111/j.1467-9280.2005.01614.x

Streszczenie. Osoby potępiające niektóre zachowania związane z traktowaniem własnego ciała (np. aborcja czy przypadkowy seks) najczęściej odwołują się do argumentów akcentujących rolę krzywdy lub tradycji. Celem opisywanych badań była konfrontacja tych uzasadnień z hipotezą wywiedzioną z koncepcji fundamentów moralnych mówiącą o tym, że źródeł negatywnej oceny takich zachowań należy poszukiwać w silnej akceptacji fundamentu moralnego świętości. Badanie zostało przeprowadzone na grupie 312 osób (222 kobiety, 89 mężczyzn, jedna osoba nie podała płci) w wieku od 18 do 84 lat ($M = 34,34$; $SD = 14,4$), które wypełniały kwestionariusz fundamentów moralnych mierzący poziom akceptacji kodów moralnych, dokonywały oceny moralnej sześciu zachowań związanych z traktowaniem własnego ciała oraz ustosunkowały się do kwestii legalizacji związków jednopłciowych oraz edukacji seksualnej. Wyniki potwierdzają hipotezę o tym, że potępienie moralne omawianej kategorii zachowań jest przede wszystkim zakorzenione w etyce świętości, jednocześnie kwestionując uzasadnienia akcentujące rolę krzywdy lub tradycji. W dyskusji wskazano na wnioski dla intuicjonistycznego modelu oceny moralnej oraz dla rozumienia toczącej się w Polsce debaty publicznej.

Słowa kluczowe: ocena moralna, fundament moralny świętości, zachowania seksualne, intuicjonistyczny model oceny moralnej

Data wpłynięcia: 2.09.2019

Data wpłynięcia po poprawkach: 23.02.2020

Data zatwierdzenia tekstu do druku: 31.03.2020